

Sağlık Çalışanlarının Medikal Turizm Farkındalıklarının Değerlendirilmesi: Alanya Örneği

Soner UÇAN¹, Arife Albayrak COŞAR^{2*}

¹Alanya Alaaddin Keykubat Üniversitesi İdari ve Mali İşler Daire Başkanlığı, Antalya, Türkiye

²Alanya Alaaddin Keykubat Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi, Hemşirelik Bölümü, Antalya, Türkiye

*Yazışma yazarı

Araştırma Makalesi

Bilgi

Bu çalışma yüksek lisans tezinin bir parçasıdır.
*Sorumlu yazar
Arife Albayrak Coşar

Süreç

Gönderim tarihi: 07/12/2024
Kabul tarihi: 27/12/2024

Öz

Amaç: Sağlık turizmi, küresel ölçekte büyümekte olup ekonomik, sosyal ve sağlık hizmetleri açısından önemli bir sektör haline gelmektedir. Sağlık çalışanları medikal turizmin sürdürülebilirliği ve uluslararası rekabet gücünün artırılmasında kritik bir öneme sahiptir. Bu nedenle bu çalışma, sağlık çalışanlarının medikal turizm farkındalıklarını belirlemek amacıyla yapıldı.

Yöntem: Tanımlayıcı ve kesitsel tipte olan bu araştırma bir kamu hastanesinde görev yapan 175 sağlık çalışanı ile yapıldı. Veriler tanıtıcı bilgi formu ve Sağlık Çalışanları Sağlık Turizmi Ölçeği ile toplandı. Verilerin istatistiksel analizinde bağımsız örneklem testlerinden t testi, tek yönlü varyans analizi (ANOVA) ve Dunn Sidak testleri kullanıldı.

Sonuçlar: Araştırmaya katılan sağlık çalışanlarının Sağlık Turizmi Farkındalık Ölçeğinden almış olduğu toplam puan ortalamaları $3,39 \pm 0,78$, kurumsal yeterlilikler alt boyutunda $3,38 \pm 0,88$; sağlık turizminin etkileri alt boyutunda $3,21 \pm 0,68$; sağlık turizminin sorunları alt boyutunda $3,46 \pm 0,77$; Alanya'nın sağlık turizmi potansiyeli alt boyutunda $3,38 \pm 0,50$ ve hastanenin sağlık turizmi uygulamaları alt boyutunda $3,36 \pm 0,65$ olarak bulundu. Sağlık çalışanlarının sağlık turizmi farkındalıklarının cinsiyet, yaş, medeni durum, eğitim durumu, mesleği ve kurumda çalışma yılına göre değişmediği ($p < 0,05$), gelir-gider durumu ve meslekte çalışma yılına göre değiştiği bulundu ($p < 0,05$).

Tartışma: Araştırma sonuçları, sağlık çalışanlarının medikal turizm farkındalıklarının orta düzeyde olduğunu ve bu farkındalığın meslekteki kıdem ve gelir durumuna göre değişiklik gösterebileceğini ortaya koymaktadır. Sağlık çalışanlarının sağlık turizmi farkındalığını artırmak amacıyla hizmet içi eğitimler düzenlenmesi, sağlık ve turizm sektörleri arasında iş birliğinin güçlendirilmesi, sağlık öğrenimi gören öğrencilerin müfredatına sağlık turizmi ile ilgili derslerin eklenmesi ve staj/uygulama imkânlarının sağlanması önerilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Farkındalık; Medikal Turizm; Sağlık Çalışanı; Sağlık Profesyoneli; Sağlık Turizmi.

Evaluation of Awareness of Healthcare Workers' on Medical Tourism: The Case of Alanya

Acknowledgment

#This study is a part of master's thesis

ABSTRACT

Purpose: Medical tourism has become a globally expanding sector of significant economic, social, and healthcare importance, with healthcare professionals playing a pivotal role in ensuring its sustainability and enhancing its international competitiveness. Accordingly, this study aims to assess the medical tourism awareness levels of healthcare professionals.

Methods: This descriptive and cross-sectional study was conducted with 175 healthcare workers employed at a public hospital. Data were collected using a demographic information form and the Health Tourism Awareness Scale for Healthcare Workers. Statistical analyses included independent sample t-tests, one-way ANOVA, and Dunn-Sidak post-hoc tests.

Results: The mean total score of the participants on the Health Tourism Awareness Scale was 3.39 ± 0.78 . Subscale mean scores were as follows: 3.38 ± 0.88 for "Institutional Competencies," 3.21 ± 0.68 for "Effects of Health Tourism," 3.46 ± 0.77 for "Problems of Health Tourism," 3.38 ± 0.50 for "Health Tourism Potential of Alanya," and 3.36 ± 0.65 for "Hospital Health Tourism Practices." No statistically significant differences were found in health tourism awareness levels based on gender, age, marital status, educational background, profession, or years of service in the institution

($p > 0.05$). However, significant differences were observed based on income level and years of professional experience ($p < 0.05$).

Conclusion: The results indicate that healthcare workers have a moderate level of awareness regarding medical tourism. This awareness varies depending on professional seniority and income level. To enhance healthcare workers' awareness of medical tourism, it is recommended to organize in-service training programs, strengthen collaborations between the health and tourism sectors, integrate health tourism-related courses into the curricula of health sciences students, and provide opportunities for internships and practical training in this field.

Keywords: Awareness; medical tourism; healthcare worker; health professional; health tourism .

Yazışma yazarı

e-posta adresi: albayrakosar@hotmail.com

 <https://orcid.org/orcid-no:0000-0003-3049-5895>

Giriş

Günümüzde sağlık turizmi küresel düzeyde önemli bir seyahat motivasyonu haline gelmiştir. Turistler, sadece farklı kültürleri keşfetmek veya turistik mekanları gezmek amacıyla seyahat etmekle kalmayıp aynı zamanda sağlık hizmeti almak için de uluslararası sınırları aşmaktadır. Bu durum, sağlık ve medikal turizm farkındalığının giderek arttığı bir dönemi beraberinde getirmiştir (Bulut ve Şengül, 2019; Kıraç ve diğerleri, 2020).

Bireylerin sağlık ihtiyaçlarını karşılamak üzere seyahat etmeleri olarak tanımlanan Sağlık turizmi, termal turizm, SPA&Wellness turizmi, yaşlı ve engelli turizmi ve medikal turizm olmak üzere dört kategoriye ayrılmaktadır (Cohen, 2008). Medikal turizm özellikle tıbbi tedavi, cerrahi müdahale, diş hekimliği hizmetleri, kozmetik cerrahi ve benzeri sağlık hizmetlerini almak amacıyla bireylerin yaşadıkları yerden başka yere seyahat etmeleri ve bu seyahat sırasında diğer turizm faaliyetlerine katılmalarını içermektedir (Büyük, 2023.) Geçmişte bireyler kendi ülkesinde bulunmayan bir tedavi için gelişmiş ülkelere seyahat ederken son yıllarda gelişmiş ülkelerin sağlık hizmeti sunumunun yüksek maliyetli olması ve sosyal sağlık kurumlarının artan giderleri karşılamakta zorlanması nedeniyle kaliteli ve daha düşük maliyetli sağlık hizmeti sunan, gelişmekte olan ülkelerle özel sağlık sigortası anlaşmaları yaparak seyahat etmektedirler. Ayrıca küreselleşen dünyada bireyler evrensel anlamda her türlü mal ve hizmete ulaşabilmektedir. En kaliteli mal ve hizmeti daha düşük maliyette almak, uzun süre beklememek, uluslararası yolculukların kolaylığı ve karşılanabilirliği, teknoloji ve bakım standartlarının birçok ülkede gelişmesi, tedavi amacıyla bireylerin deniz aşırı ülkelere yolculuk yapmasına neden olmaktadır. Medikal tedavi ile birlikte turistik faaliyetlere katılma fırsatının da sunulması da popülerliğini arttırmaktadır (Büyük, 2023; Köroğlu ve Tenginoğlu, 2021).

Medikal turizm dünya çapında büyüyen bir endüstri olup tüm ülkelerin ekonomileri için önemli bir sektör haline

almaktadır (Büyük, 2023). Hem ev sahibi ülkeler hem de turistler için önemli bir ekonomik avantajdır. Ev sahibi ülkeler ekonomisini güçlendirirken, turistlerde yüksek kalitede sağlık hizmetini daha düşük maliyette almaktadır. Türkiye, sağlık turizmi için önemli bir destinasyon olup ekonomik pazarda payını almak ve ekonomisini güçlendirmek için çeşitli proje ve yatırımlar, yasalar ve politikalar geliştirmektedir (Bulut ve Şengül 2019). Ülkemiz, zengin kültürel mirası, iklimi, düşük maliyetli sağlık hizmetleri, iyi eğitilmiş sağlık personeli ile bu alanda önemli bir potansiyele sahiptir (Demir ve Sağlık 2020).

Medikal turizme olan talebi arttırmada medya ve iletişim araçları, internet ve sosyal medya, hükümet ve kuruluşların destekleri sağlık kuruluşları ve tedavi merkezlerinin pazarlaması, hasta deneyimleri ve referanslar önemli bileşenlerdir. Tüm bu bileşenlerin içinde sağlık personeli kilit role sahiptir. Özellikle verdiği kaliteli sağlık hizmeti bireylerin ülkemizi tercih etmesi ve başkalarına tavsiye etmeleri noktasında çok önemlidir. Çünkü hiç kimse sadece daha ucuz diye riskli bir bölgeye sağlık hizmeti almaya gitmez. Alacağı sağlık hizmetinin kendi ülkesinden daha kaliteli ve uygun olduğuna inanmalıdır (Köroğlu ve Tenginoğlu, 2021). Medikal turizmde hizmet kalitesini belirleyen en önemli husus sağlık çalışanlarıdır (Santaş ve diğerleri, 2016; Tapia, ve diğerleri, 2022; Üstün ve Uslu, 2022). Ayrıca, sağlık çalışanlarının kültürel duyarlılık ve iletişim becerilerine sahip olmaları da gerekmektedir. Bu beceriler, farklı kültürel arka planlara sahip hastalara etkili bir şekilde hizmet sunmayı ve uluslararası hasta deneyimini iyileştirmeyi sağlar. Dolayısıyla, medikal turizmde sağlık çalışanlarının nitelikleri ve yetkinlikleri, sektörün sürdürülebilirliği ve rekabet gücü açısından önemlidir (Hall, 2011). Sağlık çalışanlarının medikal turizm potansiyelini ve hizmet kalitesini artırmaları birçok faktöre bağlıdır. Bu faktörler;

Kaliteli Hizmet Sunumu: Sağlık turizmi, hastaların tedavi ve bakım hizmetleri için farklı ülkelere seyahat etmelerini içerir. Bu durumda, sağlık çalışanları kaliteli

hizmet sunarak hasta memnuniyetini artırması ve sektörün gelişmesine katkı sağlar (Rad ve diğerleri, 2010).

Uzmanlık ve Deneyim: Medikal turizm genellikle uzmanlık gerektiren tedavileri içerir. Bu nedenle, sağlık çalışanlarının uzmanlık düzeyi, sağlık turizmi için gelen hastalar açısından hayati öneme sahiptir. Uzman sağlık çalışanları, hasta memnuniyetini ve tedavi kalitesini artırırken, aynı zamanda ülkeler için rekabet avantajı sağlar. Bu nedenle, uzmanlık düzeyi, sağlık turizminin sürdürülebilir büyümesi ve başarısı için kritik bir faktördür (Sandberg, 2017; Majumdar, 2018).

İletişim yetenekleri: Medikal turizm genellikle farklı kültürlerden gelen hastaları kapsar. Yabancı bir ülkede tıbbi hizmet almak, hastalar için stresli olabilir. Etkili iletişim, sağlık çalışanlarının hastalara empati göstermesini ve hastanın daha rahat hissetmesini sağlar. Bu durum, hastanın süreç boyunca daha az kaygı hissetmesine yardımcı olur (Leonard ve Frankel, 2011; Leonard ve diğerleri, 2004).

Ekip çalışması: Medikal turizmde, birçok farklı disiplinden sağlık çalışanı bir araya gelir. İyi bir ekip çalışması, tedavi sürecinin koordinasyonunu sağlar ve hasta bakımında tutarlılık ve kalite sağlar (Leonard ve Frankel 2011).

Güven ve güvenilirlik: Medikal turizmi, hastaların sağlık sorunlarını çözmek için bilmedikleri bir ülkeye seyahat etmelerini içerir. Bu nedenle sağlık çalışanlarının güvenilirliği ve hasta güvenliğini sağlamaları bu sürecin başarılı olmasında kritik öneme sahiptir (Beladi ve diğerleri, 2015; Rad ve diğerleri, 2010).

Hizmet çeşitliliği ve tedavi seçenekleri: Medikal turizm, çeşitli sağlık hizmetlerini ve tedavi seçeneklerini içerir. Sağlık çalışanlarının sağlık turizmi hizmetleri hakkında bilgi sahibi olmaları, hastalara daha geniş bir tedavi yelpazesi sunmaları önemlidir (Aziz ve diğerleri, 2015).

Profesyonel gelişim ve bilgi paylaşımı: Sağlık çalışanlarının medikal turizm konusundaki bilgilerini meslektaşlarıyla paylaşması, hem bireysel olarak profesyonel gelişimlerini destekler hem de sektörde bilgi akışını artırır. Bu paylaşım, çalışanların yeni yaklaşımlar, teknolojiler ve tedavi protokolleri hakkında bilgi edinmelerine olanak tanıyarak uzmanlıklarını ve yetkinliklerini geliştirmelerini sağlar. Sonuç olarak, bilgi paylaşımı sağlık turizminin genel hizmet kalitesini artırırken, uluslararası pazardaki rekabet gücünü de güçlendiren önemli bir faktör haline gelir (Beladi ve diğerleri, 2015; Freund ve diğerleri, 2015).

Hasta memnuniyeti ve sadakati: Hasta memnuniyeti, sağlık çalışanlarının verdiği kaliteli hizmetin bir sonucu olarak hastaların güven ve bağlılık geliştirmesine olanak tanır. Memnun kalan hastalar, gelecekteki sağlık ihtiyaçları için aynı sağlık kuruluşunu veya sağlık çalışanını tercih etme olasılığı daha yüksek olduğu gibi, bu deneyimlerini çevreleriyle paylaşarak yeni hastaların yönlendirilmesine de katkı sağlar. Böylece hasta memnuniyeti, yalnızca bireysel düzeyde değil, sağlık kuruluşlarının itibarını ve sürdürülebilirliğini artırmada da önemli bir rol oynar (Ren ve diğerleri, 2017).

Sektörün gelişimine katkı: Sağlık çalışanlarının medikal turizm alanındaki farkındalığı, sektörün gelişiminde kritik bir rol oynar. Bu farkındalık, hizmet kalitesini artırarak hastaların memnuniyetini yükseltir ve sağlık turizmi destinasyonlarının uluslararası pazarda rekabet edebilirliğini güçlendirir. Aynı zamanda, farkındalığı yüksek sağlık çalışanları, yenilikçi yaklaşımlar ve uluslararası standartlarla uyum sağlayarak sektöre yeni fırsatlar yaratır. Bu durum, sağlık turizmi sektörünün büyümesini hızlandırırken, küresel ölçekteki itibarını da güçlendirir (Beladi ve diğerleri, 2015; Sandberg, 2017).

Medikal turizmin en önemli paydaşı olan sağlık çalışanlarının sağlık turizmi hakkında bilgi sahibi olması, hastayla ilişkileri ve iletişimi, uzmanlık ve deneyimi, hizmet çeşitliliğini artırmaları, hastalara geniş bir tedavi yelpazesi sunması, uluslararası standartlara uygun tedavi ve bakım vermesi, hasta güvenliğini önceliklendirmesi, profesyonel gelişim ve bilgi paylaşımına açık olması ve hasta memnuniyetini en yüksek seviyede tutması ülkemizde medikal turizm sektörünün gelişmesine ve ülkemizin uluslararası pazarda rekabet edebilir konuma gelmesine büyük katkı sunacaktır (Singh, 2019; Hemberg ve Vilander, 2017; Gül ve diğerleri, 2022). Bu bağlamda sağlık çalışanlarının medikal turizm farkındalık ve anlayışlarının belirlenmesi, hizmet kalitesinin artırılması ve geliştirilmesi çok önemlidir. Bu nedenle bu çalışmanın amacı sağlık çalışanlarının medikal turizm farkındalıklarının belirlenmesidir.

Veri Toplama Araçları

Araştırma verileri araştırmacılar tarafından literatür bilgisi doğrultusunda hazırlanan sosyodemografik özelliklerden oluşan (Eriş ve Kemer 2020; Aba ve diğerleri, 2019; Erdoğan, 2018; Dökme, 2016) tanıtıcı bilgi formu ve Sağlık Çalışanlarının Sağlık Turizmi Farkındalığı Ölçeği ile yüz yüze görüşme yöntemiyle toplanmıştır (Acar ve Turan 2016).

Tanıtıcı bilgi formu: Sosyodemografik özellikler, cinsiyet, yaş, çalışma yılı, mesleği, gelir durumu, öğrenim durumu ve medeni durumu içermektedir (Eriş ve Kemer 2020; Aba ve diğerleri, 2019; Erdoğan, 2018; Dökme, 2016).

Sağlık Çalışanlarının Sağlık Turizmi Farkındalığı

Ölçeği: Sağlık çalışanlarının sağlık turizmi farkındalığını ölçmek için Acar ve Turan (2016) tarafından sağlık çalışanlarında geliştirilmiştir. Ölçek 27 soru ve beş alt boyuttan oluşmakta olup, 5'li likert (kesinlikle katılmıyorum, katılmıyorum, kararsızım, katılıyorum, kesinlikle katılıyorum) tipinde derecelendirilmiştir. Alt boyutlar ise kurumsal yeterlilikler, sağlık turizminin etkileri, sağlık turizminin sorunları, Alanya'nın sağlık turizmi potansiyeli ve hastanenin sağlık turizmi uygulamalarıdır. Ölçeğin Cronbach alfa katsayısı 0,960' dir (Acar ve Turan, 2016). Çalışmamızda Cronbach alfa iç tutarlılık katsayısı 0,877 olarak bulunmuştur.

Gereç ve Yöntem

Araştırmanın tipi ve amacı: Bu araştırma; tanımlayıcı ve kesitsel tipte bir araştırmadır. Sağlık turizmi yetki belgesine sahip sağlık tesislerinde çalışan sağlık personelinin medikal turizm farkındalıklarını belirlemek amacıyla yapılmıştır.

Araştırma soruları: Bu çalışma kapsamında aşağıdaki araştırma sorularına yanıt aranmaktadır;

- Sağlık çalışanlarının medikal sağlık turizmi farkındalık düzeyleri nasıldır?
- Sağlık çalışanlarının sağlık turizmi farkındalık düzeyleri, sosyodemografik özelliklerine göre değişim göstermekte midir?

Araştırmanın yeri ve zamanı: Araştırma; 1 Eylül- 1 Ekim 2023 tarihleri arasında bir eğitim araştırma hastanesinde çalışan sağlık çalışanları ile yapıldı.

Araştırmanın evreni ve örneklemi:

Araştırmanın evrenini Antalya'da bir kamu hastanesinde çalışmanın yapıldığı tarihlerde çalışan 1280 sağlık çalışanı (Hekim, Eczacı, Ebe, Hemşire, Diyetisyen, Fizyoterapist, Sağlık Teknikeri ve diğer sağlık çalışanları) oluşturmuştur. Araştırmada örneklem hacmini hesaplamak için aşağıda belirtilen formül kullanılmıştır (Ural & Kılıç 2018).

$$n = NZ2\alpha pq / d2 (N-1) pq$$

Formülde; $p=0,50$, $q=0,50$, $d=\pm 0,08$ ve $\alpha= 0,05$ şeklinde alınmıştır. Araştırmanın örneklemi 146 olarak hesaplanmıştır. Ancak değişkenler arasındaki ilişkinin net anlaşılabilmesi için çalışmaya katılmayı kabul eden 175 sağlık çalışanı araştırma kapsamına alınmıştır.

Bulgular

Araştırmada katılımcıların %68'i erkek, %37,1'i 30-39 yaş aralığında, %46,9'u lisans mezunu ve %54,3'nün aylık gelir durumu 25.001-30.000 TL arasında idi. Katılımcıların %17,1'i doktor, %5,7'si ebe, %29,1'i Hemşire, %14,3'i sağlık teknikeri ve %33,3'ü diğer sağlık personeli idi. Sağlık çalışanlarının %56,6'sının mesleki deneyimi 10 yıldan az, %80,6'sının kurumdaki çalışma süresi 10 yıl dan az idi (Tablo 1).

Sağlık Çalışanlarının Sağlık Turizmi Farkındalık Ölçeği toplam puan ortalaması $3,36\pm 0,65$, kurumsal yeterlilikler alt boyutu $3,39\pm 0,78$, sağlık turizminin etkileri $3,38\pm 0,88$; sağlık turizminin sorunları alt boyutu $3,21\pm 0,68$; Alanya'nın sağlık turizmi potansiyeli alt boyutu $3,46\pm 0,77$; hastanenin sağlık turizmi uygulamaları alt boyutu

$3,38\pm 0,50$ ve hastanenin sağlık turizmi uygulamaları alt boyutu $3,36\pm 0,65$ olarak bulundu (Tablo 2).

Katılımcıların cinsiyet, yaş, medeni durumları ve eğitim durumları ile sağlık turizmi farkındalık ölçeği toplam puanı ve kurumsal yeterlilik, sağlık turizminin etkileri, sağlık turizminin sorunları, Alanya'nın sağlık turizmi potansiyeli ve hastanenin sağlık turizmi uygulamaları alt boyut puan ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı fark olmadığı saptandı ($p>0,05$).

Araştırmaya katılan sağlık çalışanlarının aylık gelir düzeyi ile Sağlık Çalışanları Sağlık Turizmi Farkındalık Ölçeği toplam puanları ve kurumsal yeterlilik, turizminin etkileri, Alanya'nın sağlık turizmi potansiyeli alt boyut puan ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı fark olmadığı saptandı ($p>0,05$). Sağlık turizmi sorunları alt boyut puanları ile katılımcıların aylık gelirleri arasında istatistiksel olarak anlamlı fark olduğu tespit edildi. Gelir düzeyi 25.000 TL ve altı ile 25 001-35 000 TL ve altı arasında olan grupların sağlık turizmi sorunları alt boyut puanlarının gelir düzeyi 35 001 TL ve üstü olanlara göre daha yüksek olduğu bulundu ($p<0,05$). Hastanenin sağlık turizmi uygulamaları alt boyut puanları ile katılımcıların aylık gelirleri arasında istatistiksel olarak anlamlı fark olduğu bulundu ($p<0,05$). Gelir düzeyi 25.000 TL ve altında olan grubun hastanenin sağlık turizmi uygulamaları puanlarının gelir düzeyi 25 001-35000 TL ve 35 000 ve üstü olanlara göre daha yüksek olduğu saptandı.

Katılımcıların meslekleri ile Sağlık Çalışanları Sağlık Turizmi Farkındalık Ölçeği toplam puanları ve kurumsal yeterlilik, sağlık turizminin etkileri, sağlık turizminin sorunları, alanya'nın sağlık turizmi potansiyeli ve hastanenin sağlık turizmi uygulamaları alt boyut puan ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı fark olmadığı saptandı ($p>0,05$). Katılımcıların meslekte çalışma yılı ile sağlık çalışanları sağlık turizmi farkındalık ölçeği toplam puanları ve kurumsal yeterlilik, sağlık turizminin sorunları, Alanya'nın sağlık turizmi potansiyeli alt boyut puan ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı fark olmadığı saptandı ($p>0,05$). Sağlık turizmi etkileri alt boyut puan ortalamaları ile meslekte çalışma yılı arasında istatistiksel olarak anlamlı fark bulundu. Meslekte çalışma yılı 1-10 yıl ve 11-20 yıl olanların puan ortalamalarının 21 yıl ve üstü olanlara göre daha yüksek olduğu görüldü ($p<0,05$). Katılımcıların hastanenin sağlık turizmi uygulamaları alt boyut puan ortalamaları ile meslekte çalışma yılı arasında istatistiksel olarak anlamlı fark olduğu saptandı. Meslekte çalışma yılı 10 yıl ve altı olanların hastanenin sağlık turizmi uygulamaları alt boyut puan ortalamalarının 11- 20 yıl ile 21 yıl ve üstü olanlara göre daha yüksek olduğu belirlendi ($p<0,05$). Katılımcıların kurumda çalışma yılı ile Sağlık Çalışanları Sağlık Turizmi Farkındalık Ölçeği toplam puanları ve kurumsal yeterlilik, sağlık turizminin etkileri, sağlık turizminin sorunları, Alanya'nın sağlık turizmi potansiyeli ve hastanenin sağlık turizmi uygulamaları alt boyut puan ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı fark olmadığı saptandı ($p>0,05$) (Tablo 3).

Tablo 1. Sağlık Çalışanlarının Sosyodemografik Özellikleri (n=175)

Sosyodemografik Özellikler		n	%
Cinsiyet	Kadın	56	32,0
	Erkek	119	68,0
Yaş	18-29	62	35,4
	30-39	65	37,1
	40 yaş üstü	48	27,4
Medeni durum	Evli	77	44,0
	Bekar	98	56,0
	Ortaöğretim	11	6,3
Eğitim durumu	Önlisans	48	27,4
	Lisans	82	46,9
	Lisansüstü	34	19,4
Gelir gider durumu	25 000 TL ve altında	43	24,6
	25 001-35 000 TL	95	54,3
	35 001 TL ve üzerinde	37	21,1
Meslek	Doktor	30	17,1
	Ebe	10	5,7
	Hemşire	51	29,1
	Sağlık Teknikeri	25	14,3
	Fizyoterapist	6	3,4
Meslekte çalışma yılı	Diğer Sağlık Personeli	53	30,3
	1-10 yıl	99	56,6
	11-20 yıl	58	33,1
Kurumda çalışma yılı	21 Yıl ve üzeri	18	10,3
	1-10 yıl	141	80,6
	11-20 yıl	33	18,9
	21 Yıl ve üzeri	1	0,6

Tablo 2. Sağlık Çalışanlarının Sağlık Turizmi Farkındalık Ölçeği ve Alt Boyut Puanları (n=175)

Ölçek Toplam ve Alt Boyutları	Ort.±SS	(Min-Maks.)
Kurumsal Yeterlilikler	3,39±0,78	1-5
Sağlık Turizminin Etkileri	3,38±0,88	1-5
Sağlık Turizminin Sorunları	3,21±0,68	1,40-5
Alanya'nın Sağlık Turizmi Potansiyeli	3,46±0,77	1,00-5
Hastanenin Sağlık Turizmi Uygulamaları	3,38±0,50	1,56-4,67
Toplam Ölçek Puanı	3,36±0,65	1,19-4,93

Ort:Aritmetik ortalama, SS: Standart sapma, Min: En küçük değer, Maks: En büyük değer

Tablo 3 Sağlık Çalışanlarının Sosyodemografik Özellikleri ile Sağlık Turizmi Farkındalık Ölçeğinin Karşılaştırılması

Sosyodemografik Özellikler	n	Kurumsal Yeterlilikler Ort±SS	Sağlık Turizminin Etkileri Ort±SS	Sağlık Turizminin Sorunları Ort±SS	Alanya'nın Sağlık Turizmi Potansiyeli Ort±SS	Hastanenin Sağlık Turizmi Uygulamaları Ort±SS	Toplam Ort±SS	
Cinsiyet	Kadın	56	3,42±0,87	3,43±0,93	3,30±0,71	3,42±0,73	3,37±0,47	3,33±0,61
	Erkek	119	3,39±0,74	3,38±0,87	3,18±0,67	3,48±0,80	3,38±0,52	3,37±0,60
	Test ve p		t=0,24 p=0,81	t=0,38 p=0,70	t=1,09 p=0,28	t=-0,43 p=0,67	t=-0,10 p=0,92	t=-0,13 p=0,90
Medeni Durum	Evli	77	3,47±0,70	3,43±0,81	3,18±0,71	3,39±0,75	3,37±0,48	3,30±0,55
	Bekar	98	3,34±0,84	3,37±0,94	3,24±0,67	3,52±0,79	3,38±0,52	3,40±0,62
	Test ve p		t=1,07 p=0,29	t=0,48 p=0,63	t=-0,52 p=0,60	t=-1,12 p=0,27	t=-0,24 p=0,81	t=-0,46 p=0,63
Yaş	18-29	62	3,43±0,78	3,45±0,86	3,17±0,68	3,45±0,64	3,47±0,48	3,35±0,49
	30-39	65	3,40±0,81	3,43±0,89	3,26±0,72	3,38±0,76	3,29±0,52	3,30±0,55
	40 ve Üstü	48	3,35±0,76	3,28±0,91	3,20±0,65	3,58±0,92	3,38±0,49	3,39±0,44
	Test ve p		t=0,15 p=0,86	t=0,61 p=0,55	t=0,30 p=0,74	t=0,91 p=0,40	t=2,06 p=0,13	t=1,81 p=0,22
Eğitim Durumu	Ortaöğretim	11	3,41±0,88	3,16±1,03	3,25±0,82	3,67±0,65	3,50±0,74	3,32±0,44
	Önlisans	48	3,34±0,91	3,36±0,92	3,15±0,65	3,48±0,65	3,42±0,42	3,35±0,41
	Lisans	82	3,39±0,74	3,42±0,87	3,32±0,66	3,52±0,82	3,39±0,54	3,31±0,51
	Lisansüstü	34	3,48±0,67	3,47±0,84	3,03±0,71	3,21±0,83	3,25±0,41	3,37±0,44
	Test ve p		t=0,19 p=0,91	t=0,8 p=0,76	t=1,72 p=0,16	t=1,60 p=0,19	t=1,03 p=0,38	t=0,35 p=0,67
Gelir Durumu	25.000 TL ve altı	43	3,63±0,81	3,60±0,86	3,27±0,67	3,47±0,62	3,81±0,52	3,60±0,86
	25.001-35.000 TL	95	3,30±0,75	3,32±0,89	3,28±0,66	3,46±0,80	3,34±0,50	3,32±0,89
	35.001 TL ve Üstü	37	3,46±0,76	3,39±0,86	3,02±0,69	3,51±0,79	3,42±0,37	3,39±0,86
	Test ve p		F=1,74 p=0,16	F=0,89 p=0,45	F=2,97 p=0,03*	F=0,45 p=0,72	F=2,99 p=0,03*	F=0,62 p=0,54
Meslek	Doktor	30	3,37±0,67	3,38±0,83	3,04±0,67	3,38±0,84	3,35±0,40	3,33±0,41
	Ebe	10	3,27±0,45	3,35±0,64	3,10±0,57	3,70±0,43	3,35±0,45	3,33±0,43
	Hemşire	51	3,23±0,78	3,35±0,92	3,21±0,75	3,31±0,94	3,26±0,57	3,34±0,67
	Sağlık Teknikeri	25	3,37±1,01	3,35±1,02	3,33±0,63	3,64±0,49	3,53±0,45	3,35±0,43
	Fizyoterapist	6	3,58±0,89	3,45±0,89	3,29±0,61	3,52±0,77	3,52±0,47	3,41±0,63
	Diğer sağlık personeli	53	3,55±0,76	3,49±0,88	3,29±0,61	3,50±0,75	3,43±0,51	3,36±0,51
Test ve p		F=1,48 p=0,21	F=0,18 p=0,87	F=0,81 p=0,45	F=1,22 p=0,30	F=1,47 p=0,21	F=0,10 p=0,91	
Meslekte Çalışma yılı	1-10 yıl	99	3,49±0,74	3,49±0,83	3,24±0,68	3,47±0,71	3,45±0,50	3,35±0,59
	11-20 yıl	58	3,27±0,85	3,38±0,94	3,17±0,68	3,45±0,75	3,28±0,46	3,38±0,41
	21 Yıl ve Üzeri	18	3,28±0,72	2,96±0,89	3,24±0,75	3,44±1,13	3,29±0,59	3,36±0,55
	Test ve p		F=1,66 p=0,19	F=2,94 p=0,03*	F=0,20 p=0,82	F=0,02 p=0,98	F=3,22 p=0,01**	F=0,15 p=0,85
Kurumda Çalışma yılı	1-10 yıl	141	3,43±0,74	3,43±0,82	3,20±0,71	3,45±0,72	3,40±0,49	3,42±0,48
	11 Yıl ve Üzeri	34	3,24±0,94	3,22±1,11	3,25±0,54	3,44±0,95	3,28±0,56	3,30±0,74
	Test ve p		t=1,28 p=0,20	t=1,25 p=0,21	t=-0,34 p=0,73	t=0,06 p=0,95	t=1,20 p=0,23	t=1,03 p=0,17

Ort:Aritmetik ortalama, SS: Standart sapma, F: ANOVA test; t: Student's t-test; *p<0,05; **p=0,01

Tartışma

Sağlık turizmi, küresel ölçekte büyüyen ve ekonomik, sosyal, sağlık hizmetleri açısından stratejik bir sektör haline gelmiştir. Sektörün sürdürülebilirliği ve uluslararası rekabet gücü, sağlık çalışanlarının bilgi, beceri ve farkındalık düzeylerine bağlıdır. Sağlık çalışanlarının medikal turizm farkındalıkları, hizmet kalitesinin artırılmasında, uluslararası hasta memnuniyetinin sağlanmasında, sektörün gelişimi ve stratejik hedeflere ulaşılması açısından önemlidir (Beladi ve diğerleri, 2015; Sandberg, 2017). Bu doğrultuda, sağlık çalışanlarının medikal turizm farkındalıklarının değerlendirilmesi hem sektörel gelişime katkı sağlamak hem de sağlık turizmi stratejilerinin etkin bir şekilde uygulanabilmesi için gereklidir. Bu çalışmanın amacı sağlık turizmi yetki belgesine sahip sağlık tesislerinde çalışan sağlık personelinin medikal turizm farkındalık düzeylerini belirlemektir.

Çalışmada katılımcıların Sağlık Turizmi Farkındalık düzeyleri $3,36 \pm 0,65$ olarak belirlenmiş olup, sağlık çalışanlarının turizm farkındalıklarının orta düzeyde olduğu tespit edilmiştir. Dökme ve diğerlerinin (2018), sağlık çalışanlarının medikal turizmle ilgili farkındalık düzeyini belirlemek amacıyla Adana ilinde bulunan iki farklı özel hastanede yaptıkları çalışmada, sağlık çalışanlarının medikal turizm konusunda yeterli bilgiye sahip oldukları bildirilmiştir. Aba ve diğerlerinin (2019), yaptıkları çalışmada sağlık çalışanlarının medikal turizme yönelik olumlu algılara sahip olduğu belirtilmiştir. Şahin ve diğerlerinin (2022), sağlık çalışanlarının sağlık turizmi farkındalıklarını belirlemek amacıyla Malatya Eğitim ve Araştırma hastanesinde 350 sağlık çalışanı ile yaptıkları çalışmada, sağlık çalışanlarının sağlık turizmi farkındalığının orta düzeyde olduğu gösterilmiştir. Bu bulgular, araştırmamız ile benzerlik göstermektedir. Eriş ve Kemer (2020), tarafından Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde bulunan kamu hastanelerinde 392 sağlık çalışanı ile yapılan çalışmada genel olarak sağlık çalışanlarının medikal turizm konusundaki farkındalıklarının düşük olduğunu belirtmişlerdir. Benzer şekilde Ahi Evran Üniversitesi Eğitim ve Araştırma Hastanesi (AÜEAH) çalışanlarının, sağlık turizmi hakkındaki bilgi düzeyleri, yabancı hasta yaklaşımları ve Kırşehir'in sağlık turizmi açısından değerlendirilmesi amacıyla yapılan bir araştırmada sağlık turizm potansiyeli ve hastanelerdeki sağlık turizmi uygulamaları konusunda sağlık çalışanlarının yeterli bilgiye sahip olmadığı bildirilmiştir (Acar ve Turan 2020). Erdoğan (2018), Isparta Süleyman Demirel Üniversitesi (SDÜ) Araştırma ve Uygulama Hastanesi ile Diş Hekimliği Fakültesinde çalışan hekimlerin sağlık turizmi farkındalık düzeylerini belirlemek için yaptığı çalışmada, her iki kurumda çalışan hekimlerin sağlık turizmi farkındalık düzeylerinin yüksek olması beklenirken, olumsuzdan kararsız bir eğilime doğru olduğunu

bildirmiştir. Gökmen ve diğerleri (2020), ise Ankara ve Konya'daki üniversitelerin Turizm Fakültelerinde görevli akademisyenlerle yaptıkları nitel çalışmada, akademisyenlerin genel sağlık turizmi bilgisine sahip olduğunu ancak sağlık kuruluşlarının uygulamaları hakkında derinlemesine bilgiye sahip olmadıklarını saptamışlardır. Bu bulgular çalışmamız ile benzerlik göstermemektedir. Bu farklılık, bölgesel sağlık turizmi faaliyetleri ve yerel koşullardan kaynaklanıyor olabilir. Ayrıca bölgede bulunan devlet üniversitesi ve hastane iş birliği ile sağlık turizmi konusunda çalışmaların yapılıyor olması sağlık çalışanlarının farkındalığını arttırmış olabilir.

Çalışmada sağlık çalışanlarının sağlık turizmi farkındalık düzeylerinin cinsiyet, yaş ve medeni durum değişkenlerine göre anlamlı bir farklılık göstermediği saptanmıştır. Benzer şekilde Çankırı Devlet Hastanesi'nde görev yapan 263 sağlık çalışanı ile yapılan bir çalışmada da cinsiyet, yaş ve medeni durum ile sağlık turizmi farkındalığı arasında anlamlı bir fark bulunmamıştır (Öztürk ve diğerlerinin (2023). Acar ve Turan'ın (2016), çalışmalarında, cinsiyet değişkenine göre kurumsal yeterlilikler, sağlık turizminin sorunları ve hastanenin sağlık turizmi uygulamaları alt boyutlarında kadınların puanlarının daha yüksek olduğu, yaş değişkenine göre 18-25 yaş arası ve 46 yaş ve üstü bireylerde sağlık turizminin etkileri boyutunda farkındalıklarının yüksek olduğu, medeni durumlarına göre ise kurumsal yeterlilikler, sağlık turizminin etkileri ve hastanenin sağlık turizmi uygulamaları alt boyutlarında bekarların puanlarının yüksek olduğu bulunmuştur. Akın ve diğerlerinin (2023), çalışmasında Sağlık turizminin etkileri ve sağlık turizminin sorunları alt boyutlarında bekarların farkındalıklarının daha yüksek olduğu, yaş değişkenine göre ise kurumsal yeterlilikler ve Tekirdağ ilinin sağlık turizmi potansiyeli alt boyutunda 26-35 yaş grubunun algılarının daha yüksek olduğu bildirilmiştir. Bu çeşitlilik, bölgesel farklar, örneklem büyüklükleri veya katılımcıların mesleki rollerinden kaynaklanıyor olabilir.

Bu çalışmada sağlık çalışanlarının eğitim durumuna göre Sağlık Turizmi Farkındalık düzeylerinin değişmediği saptanmıştır. Öztürk ve diğerleri (2023), ilköğretim mezunu olanların sağlık turizmi farkındalık puanlarının diğer gruplara göre daha yüksek olduğunu belirtirken, İpek ve diğerleri (2023), Kuşadası'nda yürüttükleri araştırmada eğitim seviyesi yükseldikçe farkındalığın da yükseldiğini bildirmişlerdir. Acar ve Turan (2016), kurumsal yeterlilikler alt boyutu ile sağlık turizminin etkileri alt boyutunda doktora seviyesinde öğrenim görenlerin ortalamalarının daha yüksek olduğunu belirtmişlerdir. Sağlık turizminin sorunları alt boyutunda ise yüksek lisans mezunlarının, Kırşehir'in sağlık turizmi potansiyeli alt boyutunda ise lise mezunlarının ortalamalarının daha yüksek olduğunu bildirmişlerdir. Arkın ve diğerlerinin (2023), çalışmasında ise lise, yüksekokul ve lisans üstü eğitim durumuna sahip sağlık çalışanlarının sağlık turizmi algılarının ortaokul mezunlarına göre daha yüksek olduğu bildirilmiştir. Şahin ve diğerlerinin (2023), Malatya'nın sağlık turizmi

potansiyeli alt boyutunda lise mezunlarının puanlarının lisans mezunu katılımcılara göre daha yüksek olduğunu bildirmişlerdir. Bu bulgular çalışmamız ile benzerlik göstermemektedir. Bu bulgulardaki farklılık, sağlık turizmi farkındalığının yalnızca eğitim seviyesine değil, bireylerin yaşadığı çevre, mesleki deneyim ve sektörel farkındalıklarına da bağlı olabileceğini göstermektedir.

Çalışmada, gelir düzeyi düşük olan sağlık çalışanlarının medikal turizm farkındalıklarının daha yüksek olduğu bulunmuştur. Özellikle, 25.000 TL ve altında gelire sahip sağlık çalışanlarının sağlık turizminin sorunları ve hastanenin sağlık turizmi uygulamaları alt boyutlarında daha yüksek puan aldığı tespit edilmiştir. Bu bulgu, düşük gelir grubundaki bireylerin ekonomik motivasyonlarının farkındalık düzeylerini artırabileceğini düşündürmektedir. Yapılan bazı çalışmalarda çalışmamıza benzer şekilde düşük gelir düzeyine sahip sağlık çalışanlarının farkındalıklarının daha yüksek olduğu bildirilmiştir (Şahin ve diğerleri, 2023; Acar ve Turan, 2016). Bu durum, düşük gelir düzeyine sahip bireylerin ekonomik gereksinimlerini karşılamak amacıyla sektöre yönelik daha fazla ilgi göstermelerinden kaynaklanıyor olabilir.

Bu çalışmada meslek grupları ile Sağlık Çalışanları Sağlık Turizmi Farkındalık düzeyleri arasında anlamlı farklılık saptanmamıştır. Acar ve Turan (2016) ise kurumsal yeterlilikler ile sağlık turizminin etkileri alt boyutlarında doktorların en yüksek puana sahip olduğunu belirtmişlerdir. Ayrıca, Kırşehir'in sağlık turizmi potansiyeli ve hastanenin sağlık turizmi uygulamaları faktörlerinde ise idari personel grubunun puanının yüksek olduğunu bildirmişlerdir. Bu bulgular çalışmamız ile benzerlik göstermemektedir. Çalışmamızda meslekte çalışma yılı ile sağlık turizminin etkileri ve hastanenin sağlık turizmi uygulamaları alt boyutlarında anlamlı fark bulunamazken, meslekte 1-10 yıl ve 10-20 yıl arasında çalışanların sağlık turizminin etkileri hakkındaki farkındalıklarının 21 ve daha fazla çalışma deneyimi olanlara göre daha yüksek olduğu bulunmuştur. Hastanenin sağlık turizmi uygulamaları alt boyutunda ise 1-10 yıldır çalışanların farkındalıklarının daha yüksek olduğu saptanmıştır. Çalışmamıza benzer şekilde literatürde mesleğe yeni başlayan sağlık çalışanlarının medikal turizm farkındalıklarının daha yüksek olduğu bildirilmiştir (Şahin ve diğerleri, 2023; Çelik Kızıldağ, 2018). Bunun nedeni, genç kuşakların teknoloji, iletişim araçları ve sosyal medya kullanımındaki yetkinliklerinin yanı sıra sağlık turizminin son yıllarda hızla büyümesi olabilir.

Araştırmanın gerçekleştirildiği Alanya'nın bir turizm destinasyonu olması, sağlık çalışanlarının farkındalık düzeylerini etkileyen önemli bir faktör olabilir. Literatürde farklı bölgelerde yapılan çalışmalar, bölgesel sağlık turizmi faaliyetlerinin ve bu faaliyetlere olan talebin, sağlık çalışanlarının farkındalık düzeyleri üzerinde belirgin bir etkisi olduğunu ortaya koymaktadır (Gökmen ve diğerleri, 2020; Acar ve Turan, 2016).

Bu çalışmada, sağlık turizmi yetki belgesine sahip bir kamu hastanesinde çalışan sağlık personelinin medikal turizm farkındalık düzeyleri değerlendirilmiştir. Araştırma bulguları, sağlık çalışanlarının medikal turizm farkındalık düzeylerinin genel olarak orta düzeyde olduğunu ortaya koymuştur. Farkındalık düzeylerinin cinsiyet, yaş, medeni durum, eğitim durumu ve meslek gibi demografik değişkenlere göre anlamlı bir fark göstermediği tespit edilmiştir. Ekonomik kaygıları olanların ve gençlerin farkındalık düzeylerinin daha yüksek olduğu belirlenmiştir.

Bu sonuçlar, sağlık çalışanlarının medikal turizm farkındalık düzeylerini artırmaya yönelik stratejik planlamalar, hizmet içi eğitimler ve bölgeye özel girişimlerin gerekliliğini vurgulamaktadır. Bu doğrultuda, ilgili kurumlar tarafından sağlık çalışanlarına yönelik hizmet içi eğitim programları düzenlenmeli ve bu eğitimlerde sağlık turizminin ulusal ve uluslararası boyutları, kültürel farklılıklar ve hasta memnuniyeti gibi konular ele alınmalıdır. Sağlık ve turizm sektörleri arasındaki iş birlikleri güçlendirilerek ortak seminerler ve çalıştaylar düzenlenebilir. Ayrıca, üniversite müfredatlarına sağlık turizmiyle ilgili dersler eklenmeli ve öğrencilere bu alanda staj ve uygulama fırsatları sunularak, sektörde çalışacak profesyonellerin bilgi ve becerileri geliştirilebilir. Dijital medya ve çevrimiçi eğitim araçları, farkındalığı artırma süreçlerinde etkin bir şekilde kullanılabilir. Sağlık turizmi konusunda aktif rol oynayan kamu ve özel sağlık kurumları için teşvik edici ödüllendirme mekanizmaları geliştirilerek, bu alandaki uygulamaların yaygınlaşması sağlanabilir. Alanya gibi turistik bölgelerin sağlık turizmi potansiyeli, yerel yönetimler ve ilgili kurumlar tarafından tanıtılmalı ve sağlık çalışanlarının bu süreçteki katkısına vurgu yapılmalıdır. Ayrıca, bölgesel farklılıkları daha iyi anlamak ve sağlık turizmi politikalarının geliştirilmesine rehberlik etmek amacıyla çok merkezli araştırmalar yürütülmesi önerilmektedir.

Beyanlar

Destek ve Teşekkür

Bu çalışmaya katılarak destek veren tüm sağlık çalışanlarına teşekkür ederiz.

Çıkar Çatışması Beyanı

Yazarlar arasında herhangi bir çıkar çatışması yoktur.

Kaynaklar

- Aba, G., Gümüş, R., & Çakır, Y. N. (2019). Sağlık çalışanlarının medikal turizme yönelik algılarının incelenmesi: özel hastane örneği. *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 17(3), 93-105. <https://doi.org/10.11611/yead.560169>
- Acar, N., & Turan, A. (2016). Sağlık çalışanlarının sağlık turizmi farkındalığı üzerine araştırma: Ahi Evran Üniversitesi Eğitim ve Araştırma Hastanesi çalışanları örneği. *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 17(1), 17-36.
- Arkin, M., & Salha, H. (2023). Sağlık personelinin sağlık turizmi farkındalığı üzerine bir araştırma: Tekirdağ örneği. *Türk Turizm Araştırmaları Dergisi*, 7(1), 66-83. <https://doi.org/10.26677/TR1010.2023.1197>
- Aziz, A., Yusof, R. M., Ayob, M., Bakar, N. T. A., & Awang, A. H. (2015). Measuring Tourist Behavioural Intention Through Quality in Malaysian Medical Tourism Industry. *Procedia Economics and Finance*, 31, 280–285. [https://doi.org/10.1016/s2212-5671\(15\)01179-x](https://doi.org/10.1016/s2212-5671(15)01179-x)
- Beladi, H., Chao, C. C., Ee, M. S., & Hollas, D. (2015). Medical tourism and health worker migration in developing countries. *Economic Modelling*, 46, 391–396. <https://doi.org/10.1016/j.econmod.2014.12.045>
- Bulut, A. ve Şengül, H. (2019). Dünyada ve Türkiye’de sağlık turizmi. *Yönetim, Ekonomi ve Pazarlama Araştırmaları Dergisi*, 3(1), 45-62. <https://doi.org/10.29226/TR1001.2019.104>
- Büyük, Ö., (2023). Medical Tourism in Turkey and Around the World: The Convergence of Health, Economy and Culture. *Researches on Tourism* (pp.55-76), Gaziantep: Özgür Yayınları.
- Cohen, E. (2008). Medical tourism in Thailand. *AU-GSB e-Journal*, 1 (1): 24-37.
- Çelik Kızıldağ, G. (2018). Hekim dışı sağlık personeli ve sağlık yöneticilerinin medikal sağlık turizmi konusunda farkındalıklarının değerlendirilmesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara:Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Demir, Y. & Sağlık, E. (2020). Medikal turizmin kurumsal yeterliliğinin ve potansiyelinin hekim görüşleriyle değerlendirilmesi: Samsun ili örneği. *Turizm Çalışmaları Dergisi*, 2(1),1-20.
- Dökme, S. (2016). Sağlık turizmi açısından Adana ilinin incelenmesi ve sağlık çalışanlarının medikal turizm faaliyetlerine bakış açısı: Bir hastane örneği, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş: Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Erdoğan, M. (2018). Kamu sağlık politikalarında yeni bir açılım sağlık turizmi: SDÜ Hastanelerinde çalışan hekimlerin sağlık turizmi farkındalığı üzerine bir araştırma, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Eriş, H., & Kemer, E. (2020). Medical tourism awareness of health workers. *Indian Journal of Forensic Medicine and Toxicology*, 14(4), 7884-7889.
- Freund, T., Everett, C., Griffiths, P., Hudon, C., Naccarella, L., & Laurant, M. (2015). Skill mix, roles and remuneration in the primary care workforce: Who are the healthcare professionals in the primary care teams across the world? *In International Journal of Nursing Studies* 52 (3), 727–743). <https://doi.org/10.1016/j.ijnurstu.2014.11.014>
- Gökmen, B., Şapçılar, M. C., & Büyükşalvarcı, A. (2020). Turizm fakültesi akademisyenlerinin sağlık turizmine yönelik farkındalığının değerlendirilmesi. *Türk Turizm Araştırmaları Dergisi*, 4(2), 1180-1198. <https://doi.org/10.26677/TR1010.2020.389>
- Gökmen, B., Şapçılar, M. C., & Büyükşalvarcı, A. (2020). Turizm fakültesi akademisyenlerinin sağlık turizmine yönelik farkındalığının değerlendirilmesi. *Türk Turizm Araştırmaları Dergisi*, 4(2), 1180-1198. <https://doi.org/10.26677/TR1010.2020.389>
- Gül, T., Özdal Değirmencioğlu, A., Bulut, B., Dağ, E., Baştürk, Y. A., & Dağlı, M. (2022). Health service quality and patient communication in medical tourism. *Journal of Tourismology*, 8(1), 115-137. <https://doi.org/10.26650/jot.2022.8.1.1059252>
- Hall, C. M. (2011). Health and medical tourism: a kill or cure for global public health?. *Tourism Review*, 66(1/2), 4-15. <https://doi.org/10.1108/16605371111127198>
- Hemberg, J. A. V., & Vilander, S. (2017). Cultural and communicative competence in the caring relationship with patients from another culture. *Scandinavian Journal of Caring Sciences*, 31(4), 822-829. <https://doi.org/10.1111/scs.12403>
- İpek, E., Batmaz, O., & Yazıcı Ayyıldız, A. (2023). Sağlık Turizmi Farkındalığı: Kuşadası Örneği. 2nd International Conference on Engineering, Natural and Social Sciences. <http://as-proceeding.com/:/www.icensos.com/>
- Kıraç, R., Göde, A., & Aydoğdu, A. (2020). Küreselleşmenin sağlık üzerine etkileri. *ASSAM Uluslararası Hakemli Dergi*, 7(17), 26-33.
- Kıraç, R., Göde, A., & Aydoğdu, A. (2020). Küreselleşmenin Sağlık Üzerine Etkileri. *ASSAM Uluslararası Hakemli Dergi*, 7(17), 26-33.
- Köroğlu, G., & Tengilimoğlu, D. (2021). Sağlık çalışanlarına göre medikal turizm endeksi faktörlerinin değerlendirilmesi. *Uluslararası Sağlık Yönetimi ve Stratejileri Araştırma Dergisi*, 7(2), 261-275.
- Leonard, M., & Frankel, A. (2011). Role of effective teamwork and communication in delivering safe, high-quality care. *The Mount Sinai Journal Of Medicine*, 78(6), 820-6. <https://doi.org/10.1002/msj.20295>
- Leonard, M., Graham, S., & Bonacum, D. (2004). The human factor: the critical importance of effective teamwork and communication in providing safe care. *Quality & safety in health care*, 13 Suppl 1(Suppl 1), i85–i90. https://doi.org/10.1136/qhc.13.suppl_1.i85
- Majumdar, K. (2018). Medical Tourism in India and Its Future Prospects. *International Journal of Preventive, Curative & Community Medicine*, 4, 10-14. <https://doi.org/10.24321/2454.325x.201809>
- Medical Tourism in Turkey and Around theWorld: The Convergence of Health, Economy and Culture. A. T. Bayram (Ed.). *Researches on Tourism in, Gaziantep: Özgür Yayınları*, 55-76.
- Öztürk, Y., Aydın, T. & Sert, S. (2023). Sağlık çalışanlarının sağlık turizmi farkındalık düzeylerinin belirlenmesine yönelik bir araştırma. *Journal of History School*, 16(64), 1263-1277. <https://doi.org/10.29228/joh.69305>
- Rad, N. F., Som, A. P. M., & Zainuddin, Y. (2010). Service quality and patients’ satisfaction in medical tourism. *World Applied Sciences Journal*, 10(1), 24-30.
- Ren, T., Hyun, H., & Park, J. (2017). Medical tourism services: The role of patients’ perceived health consciousness and value.

- Journal of Service Science Research, 9(2), 179–195.
<https://doi.org/10.1007/s12927-017-0009-z>
- Sandberg, D. S. (2017). Medical tourism: An emerging global healthcare industry. In *International Journal of Healthcare Management*, 10 (4), 281–288.
<https://doi.org/10.1080/20479700.2017.1296213>
- Singh, L. (2019). Medical tourism motivations: the driving force. *Journal of Multidisciplinary Academic Tourism*, 4(2), 77-86.
<https://doi.org/10.31822/jomat.621874>
- Şahin, M., Yılmaz, M., & Karamustafa, K. (2023). Sağlık turizmi farkındalığı: Malatya ilinde sağlık çalışanları üzerine bir araştırma. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 25(4), 1611-1632.
<https://doi.org/10.32709/akusosbil.1166591>
- Şantaş, F., Kurşun, A. & Kar, A. (2016). Hastane tercihine etki eden faktörler: sağlık hizmetleri pazarlaması perspektifinden alan araştırması. *Hacettepe Sağlık İdaresi Dergisi*, 19(1), 17-33.
- Tapia, J., Dieste, M., Royo, E. ve Calvo, E. (2022). Factors affecting the choice of medical tourism destination: Spain as a host country. *Journal of Quality Assurance in Hospitality & Tourism*, 23(1), 115-138.
<https://doi.org/10.1080/1528008X.2020.1848749>
- Ural, A., & Kılıç, İ. (2018) Bilimsel araştırma süreci ve SPSS ile Veri Analizi. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Üstün, U. ve Uslu, Y. D. (2022). Türkiye'nin sağlık turizminde tercih edilme nedenleri üzerine bir çalışma: Medikal turizm endeksi. *Avrupa Bilim ve Teknoloji Dergisi*, 33, 344-353.
<https://doi.org/10.31590/ejosat.1020647>